

NAGY PÉTER

AZ 1919 UTÁNI EMIGRÁCIÓ EGYIK KIADÓI VÁLLALKOZÁSA*

(„A Monde magyar könyvei”)

Az ellenforradalom negyedszázada alatt a hivatalos magyar sajtópolitika minden eszközzel arra törekedett, hogy az országon belül elnémitse a haladó gondolat szócsöveit, hízelgessel, korrupcióval vagy bikacsökkel igyekezzék megtörni, magához édesgetni vagy a nyomdafestéktől elriasztani a haladó, elsősorban kommunista írókat. Ezért nőtt rendkívüli jelentőségűvé ebben a negyedszázadban minden próbálkozás, mely a magyarországi kiadói és cenzúra-viszonyoktól függetlenül próbált magyar nyelven megjelentetni irodalmi alkotásokat a magyar vagy a világirodalom köréből, hogy szellemi táplálékot szolgáltasson a forradalmak veresége után a világ minden tájára szétszóródott baloldali munkásságnak és értelmiségnek s hogy illegális úton hazajutva, hozzájárulhasson a forradalmi hangulat itthoni felszításához, ébrentartásához.

Eme, általában rövidéletű kísérletek egyik legtiszteletreméltóbbika és rövid működése alatt is legeredményesebbike az az 1929 végén indult vállalkozás volt, amelyet „A Monde magyar könyvei” sorozatának ismerünk, s mely rövid élete alatt maradandóan be tudta írni nevét nemcsak a magyar könyvkiadás, de az irodalom történetébe is.

A párizsi kiadói vállalkozás létrejötté három áldozatkész és lelkes ember munkája volt: Bölöni György, Aranyossi Pál és Károlyi Mihályé. Bölöni visszaemlékezései szerint Károlyi 1929-ben Magyarországról nagyobb összegű pénzhez jutott: testvére a családi hitbizomány jövedelméből juttatott neki részesedést és ígért további folyamatos juttatást. Miután Károlyi mindig eléggé zilált személyes anyagi ügyeit rendezte, felkereste Bölönit, akiről tudta, hogy szoros kapcsolatot tart fenn a párizsi magyar kommunista csoporttal, s felajánlotta, hogy jelentősebb összeggel hajlandó támogatni egy megindítandó lapot vagy más kulturális vállalkozást.

Bölöni megfelelő konzultációk után arra a meggyőződésre jutott, hogy egy újabb lap megindításánál jelentősebb lenne a könyvkiadói vállalkozás. A Henri Barbusse szerkesztésében álló „Le Monde” c. folyóirat éppen ekkor alakult át, növelte alaptőkáját és indította meg francia nyelvű kiadói osztályát. Ebbe kapcsolódott bele ez a csoport: a megoldás azért is megfelelőnek látszott, mert Barbusse-szel Károlyinak is jó személyes kapcsolata volt, s a „Monde” töretlen baloldalisága mellett sem állott kommunista lap hírében, tehát megvolt a reménye, hogy kiadványait haza tudják juttatni Magyarországra. Károlyi — aki testvére ígéretében bízott — kb. nyolcvanezer frank befizetését vállalta, tizenötezerrel azonnal lefizetett, s bekerült a „Monde” igazgatótanácsába. Bölöni és Aranyossi pedig, mint a magyar sorozat szerkesztői, a kiadóvállalat alkalmazottai lettek.

A fentebbiekben Bölöni György emlékezete szerint mondtam el a vállalkozás alapításának történetét. Ugyanerre a másik alapító, Aranyossi Pál kicsit másként emlékezik; Bölöni

* A dolgozat „A magyar proletárirodalom kérdései” c. előkészületben levő tanulmánykötet számára készült.

halála megakadályozott abban, hogy a két változat között véglegesen tisztázni tudjam az események hiteles lefolyását.

Aranyossi szerint Károlyi, személyes anyagi ügyei rendezése után, a fennmaradt pénzösszeget valamilyen vállalkozásba akarta fektetni. Abban az időben a „Monde”, Henri Barbusse lapja, zivataros viszonyok között élt, s a lap igazgatósága azt tervezte, hogy részvénytőkeemeléssel húzza ki a vállalatot a csávából. Hallottak arról, hogy Károlyi pénzhez jutott. Károlyi rokonszenves egyénisége, a baloldali francia közönség előtt is jóhangzású neve arra ösztönözte őket, hogy csatlakozásra bírják. Felkeresték és felszólították, lépjen be a „Monde” részvénytársaságába. Ezért, megfelelő anyagi biztosítékok mellett, vállalták, hogy támogatják Károlyi irodalmi tevékenységét. Így vetődött fel a magyar nyelvű könyvek kiadásának terve.

E kétféle változat között meglehetősen a különbség, de nem nagyon nagy az ellentmondás. Akár Károlyi kereste fel Böllőnin keresztül Barbusse-t, akár Barbusse, illetve a „Monde” igazgatótanácsa Károlyit, a kiadóvállalat szempontjából az a lényeges, hogy 1929 vége táján, midőn Károlyi nagyobb összegű pénzhez jutott, kapcsolatba kerültek egymással, s végülis úgy határoztak, hogy amennyiben Károlyi a maga pénzével hozzájárul a „Monde” alaptőkéjének emeléséhez, ennek ellenében a „Monde” kiadóvállalatán belül osztályt létesítenek magyar könyvek kiadására.

A hazai lehetőségek között a tényeket ennél pontosabban tisztázni nem lehetett; annál is kevésbé, mert a „Monde” 1929—30-as évfolyamát sem tudtam könyvtárainkban megtalálni. Lehet, hogy Párizsban fellelhető ténybeli dokumentumok, személyes emlékezők tisztáznák a körülményeket; de a kutatást oda kiterjeszteni eddig nem sikerült.

A kiadóvállalat magyar osztályának felállítása után azonnal — körülbelül 1929 decemberétől — nagy erővel kezdtek dolgozni: olyan külföldi és magyar irodalmi műveket kerestek és fordítottak, amelyek Magyarországon nem jelenhetnének meg, s amelyek a szocializmus eszméinek népszerűsítésére alkalmasak.

1930 elejétől az év közepéig négy mű jelent meg a kiadásunkban: A. Taraszov-Rogyonov: *Csokoládé*, Ernst Glaeser: *A 902-esek*, Szilágyi András: *Új pásztor* és Jaroslav Hašek: *Infanterisz Svejek viszontagságai a nagy háborúban*, ez utóbbi három kötetben. A négy közül kettőt, Taraszov-Rogyonov és Hašek művét Katona Fodor álneven Karikás Frigyes, a párizsi magyar kommunista csoport titkára fordította; Glaeser művét pedig Böllőni György. Készültek ezen kívül Barbusse: *A tűz* c. műve új kiadására; a fordítás, Aranyossi Pál munkája, el is készült, de kiadásra nem kerülhetett s az évek során elveszett; Szántó György: *Ötszínű ember* c. regényét is hirdették mint hamarosan megjelenő kiadványukat. A kiadóvállalat azonban alig indult meg, rövidesen megszűnt.

Először is kiderült: Károlyinak az a reménye, hogy Magyarországról, családjától folyamatosan nagyobb összegekhez fog jutni, meghiúsult. Az itthoni hatóságok tudomást szereztek fivére lépéséről és megszigorították az ellenőrzést. Ekkor — 1930 elején — részben azért, hogy kötelezettségének eleget tudjon tenni, pénzügyűjtő előadókörútra indult az Egyesült Államokba. Ennek segítségével a megígért összeget, vagy legalábbis annak nagyobb részét valóban be is fizette a „Monde”-hoz.

Rég megírásra vár a két háború közötti magyar emigrációk története, mely a különböző csoportok belső fejlődését, egymáshoz való viszonyát tisztázza. Míg e munkát a történettudomány el nem végzi, az egyes részletkérdésekben csak tapogatózhatunk. Az azonban kétségtelen, hogy Károlyi ebben az időben határozottan közeledett a kommunistákhoz, velük igyekezett akcióegységet kiépíteni. Ezt elég világosan bizonyítja az a lépése is, hogy Böllőnit és Aranyossit vonta e terve megvalósításába, s Barbusse folyóiratához csatlakozott. De ezt igazolja amerikai előadókörútja is, amelyről Jászi Oszkár ekkor így írt, egy szenvedélyesen polemizáló cikkben: „... fájdalom, az októberi forradalom néhány kipróbált híve is kénytelen volt megdöbbenésének kifejezést adni a Károlyi propagandaútját illetőleg, mivel minden

pártatlanságot és tárgyilagosságot félretéve, ellenségeinek azt a vádját erősítette meg, hogy ő gyűlöl mindent, ami nyugati demokrácia és szocializmus, ellenben elfogad mindent, ami *made in Russia*.¹

A sorozat szerkesztői és a „Monde” vezetői úgy képzelték, hogy ez a kiadói vállalkozás eltarthatja magát, sőt talán még hasznot hozó is lehet: joggal bíztak abban, hogy mind az itthoni baloldali körök, mind a világszerte szétszórta magyarság s a környező államokban élők érdeklődéssel fogadják az új kiadó művészileg magas színvonalú, haladó műveit. Érdeklődésben nem is volt hiány: az egyenként ötezer példányban kinyomott művek szinte mind egy szálig elfogytak. De az anyagi eredmény váratott magára: a bizományosok nem siettek sehonnan sem elszámolni, s a költségek nőttek, a bevétel minimális volt. Franciaországban a „Párizsi Munkás” hálózatán keresztül terjesztették könyveiket, igen jelentős jutalékot biztosítva a terjesztésen keresztül a mozgalomnak; a Szovjetunióba küldött példányok ellenében a „Sarló és Kalapács” kiadványaiból kaptak cserépeldányokat; Magyarországra Bécsen keresztül jöttek a könyvek, a Julius Fischer Verlag közvetítésével, illegális úton. Szenes Lajos, a „Népszava” könyvesbolt volt vezetőjének emlékezete szerint kb. háromszázöttszáz példány jött be egy-egy műből, ötkilós csomagokban, a DGT hajóstársaság szervezett munkás hajósai segítségével, akik szén s más áru alá dügték a könyvcsomagokat s hivatalos kikötőhelyük előtt, Újpest környékén kirakták, ahonnan a terjesztéssel megbízott elvtársak egy átmeneti raktárba, majd sürgősen az egyéni vásárlókhöz és munkáskönyvtárakhoz továbbították.² Rendőri kézre jelentéktelen részük került, inkább csak az, ami keresztükötés alatt próbált bejónni postai úton az országba, mert a belügyminisztérium és a posta a szállítás jogát valamennyitől megvonta és lefoglalandó sajtótermékeknek nyilvánította.³

Csehszlovákiában, Romániában, Jugoszláviában is volt bizományosa a „Monde” magyar könyveinek; ezek közül a legtöbbet a kolozsvári, Darvas Simon használt a sorozatnak, aki nemcsak gyorsan és pontosan számolt el a francia kiadóval, hanem mikor — 1930 augusztusában, elsősorban az amerikai bizományos hibájából, aki fedezetlen csekkel próbálta kifizetni őket — a párizsi vállalkozás csődbe ment, a „Monde” nem vállalta további finanszírozásukat, éppen Darvas tette lehetővé, hogy a megindított Hašek-fordítás második és harmadik kötete kolozsvári nyomdában, „Germinal, Paris, 1931. ill. 1932” jelzéssel megjelenhessék.

Rövidéletű, anyagilag sikertelen vállalkozás volt tehát „A Monde magyar könyvei” sorozata, amelynek azonban szellemi jelentősége igen nagy. Az itthoni kommunisták örömét e könyvek láttán Gereblyés László fejezte ki pregnánsan, a következőket írva: „A Monde magyar csoportja jóvoltából egyszerre két könyv is eljutott hozzánk. Amire pl. Pesten gondolni is alig lehet, az tehát most varázslatosan bekövetkezett. . . Míg mi Pesten néhány novelláskönyvvel, versfüzettel pezsdítjük a dolgozók szellemi frontját, addig Párizsból vaskos kötetek futnak szét mindenüvé, ahol magyar dolgozók vannak, a Monde magyar könyvei.”⁴ S hogy a hatóságok hogyan fogadták, annak jó példája nemcsak a már fentebb idézett, postai szállítást megvonó rendelkezés, hanem az a tény is, hogy a „Forrás” c., Gereblyés László által szerkesztett legális kommunista folyóiratot azért tiltották be, mert a negyedik szám hátsó borítólapján a *Csokoládét* és *A 902-eseket* hirdette, s ezért azzal vádolták meg, hogy a franciaországi kommunisták pénzelik őket.⁵

„A Monde magyar könyvei” sokatigéző sorozata tehát az első, sikeres lépések után anyagi okokból megszűnt. Bár e dolgozatnak nem lehet feladata, hogy Taraszov-Rogyonov, Glaeser vagy éppen Hašek művének helyét a szovjet, német vagy a cseh s a világirodalomban

¹ JÁSZI. O.: Álloktobrizmus és bolsevizmus. Századunk, 1930. 489.

² Vö. SZENES L.: Harcom a demokratikus könyvekért (1930—1944). Bp., 1946. 4—5. l.

³ Vö.: Postai Rendeleték Tára, 1930. 26. 31. sz.

⁴ GEREBLYÉS L.: A Monde magyar könyvei, Korunk, 1930. 457.

⁵ GEREBLYÉS LÁSZLÓ szíves szóbeli közlése.

elemezze, vagy akár e műveket részletesebben ismertesse, rá kell mutatnunk az irányzatra, amelyet e három mű is elárul, s amely a szerkesztőség intencióiról legalább részben beszámol.

A művek kiválasztásában kétségtelenül a legerősebb indíték a harcos háborúellenesség, antimilitarizmus volt. Hašek neve ezzel világirodalmi méretekben nőtt össze, csakúgy mint Barbusse-é, akinek *A tűz-ét*, mint már mondtuk új fordításban szintén ki kívánták adni; de ugyanebbe az irányba mutat Glaeser regénye is. *A 902-esek*, mint a címe is mutatja, annak a generációnak a regénye, amely gyermek s kamasz volt a világháború alatt; egy német kisváros légkörének, a felnövő gyermek zavaros érzéseinek és gondolatainak, a háború előrehaladása során gyermeki szemmel látott fokozatos elnyomorodásnak, lealjasodásnak szenvedélyes és meggyőző képe. Hangjában, művészi felfogásában az akkori weimari Németország egyik legdivatosabb irányzatához, a „*Neue Sachlichkeit*”-hez csatlakozik; de ez nem gátolja meg abban, hogy egyfelől az író őszinte háborúellenes szenvedélyéről ne árulkodjék, másfelől pedig ki ne mutassa érdeklődő jóindulatát a munkásosztály és a munkásosztály harca iránt.

Taraszov-Rogyonov regénye nem háborúellenes. A szerző a huszas évek végén a legnépszerűbb és legelismerőbb szovjet írók közé tartozott; ez a műve is világsiker lett, elsősorban természetesen a kommunista és baloldali olvasók körében. *A csokoládé* a polgárháború legizgalmasabb időszakába visz s gyötrő feszültségű figyelmeztetés a forradalmi éberség fontosságára. Egy talpig becsületes, tiszta és jószándékú forradalmár tragédiája ez a regény. Hőse nem követ el hibát, csak a hiba látszatába keveredik: mégis vállalnia kell a látszatot, nevéen gyalázzal kell meghalnia, mert ezt kívánja a proletariátus, a forradalom érdeke. Művészi eszközeiben, megoldásában a regény az expresszionizmus módszereit érvényesíti; erre utal zaklatott, szaggatott stílusa is. Az író kétségtelenül erős tehetsége mellett a regény arról is árulkodik, hogy az írás művészetében, technikai megoldásaiban meglehetősen járatlan; számos nyers, a vállalt feladat alatt maradó része van; az olvasót mégis magával sodorja ma is a mű minden sorát átfűtő, őszinte művészi szenvedély.

Mindhárom regény, ha más-más fokon is, időt álló érték; s ha a fordításokat mára el érte is a fordítások kikerülhetetlen sorsa: kiüregedtek, de a maguk idejében igen magas színvonalúak voltak. Ezt az is bizonyítja, hogy amidőn a felszabadulás után az „Anonymus” könyvkiadó végre legalísan megjelentetheti Hašek remekművét magyar földön, újra Karikás fordítását adja ki.

De ezek a fordítások a kiadói vállalkozás első lépései voltak csak. Kétségtelennek látszik, hogy a szerkesztők szándéka szerint „*A Monde magyar könyve*”-nek a magyar irodalom fejlesztésében lett volna jelentős szerepe: sorozatukat az itthon szóhoz jutni nem tudó baloldali magyar írók alkotó műhelyévé kívánták fejleszteni. Szándékuk már abból is nyilvánvaló, hogy első négy könyvük közül is egy eredeti magyar alkotás, mely sem Magyarországon, sem a szerző szülőhazájában, Erdélyben meg nem jelenhetett.

Szilágyi András *Új pásztoráról* méltatlan és indokolatlan módon feledkeztünk meg a két háború közötti irodalommal kapcsolatos elmélkedéseinkben, rendszerezéseinkben; ez a rendkívüli írói erő sugárzó alkotás a regény, az eposz és a népmese meg az agitációs irat sajátságait, erőnyeit ötvözi szervesen és harmonikusan össze. Hőse, a szegény erdélyi zsellér-fiú, aki pásztornak áll el s mint pásztor ismerkedik meg a kizsákmányolással, ébred rá szenvedélyes-ösztönösen a parasztság és a munkásság összefogásának szükségességére és szervezi meg a falu első sztrájkját: nem típus a szó realista értelmében, inkább a népmese s mítosz hőseihez hasonló. A regény hangja, stílusa érdekes keveréke a néha már ritmikus prózába átcsapó népmesei hangnak s az expresszionistán nyers, naturalisztikusan konkrét leírásoknak. Kétségtelenül első regény, arról árulkodik nagyot, szinte megoldhatatlant-akarása csakúgy, mint szerkezeti és alakábrázolási gyöngéi s a végén különösen előtérbe nyomuló közvetlen agitációs szándék; de ezekkel a gyöngéivel együtt is méltán sorolható saját korá-

nak legérdekesebb művei közé : valóban modern és valóban népi mű. A megjelenés idején a regény jelentőségét legvilágosabban Gaál Gábor látta meg, nagyon szép, lelkes tanulmányban ismertette a „Korunk”-ban, s azt írva róla, hogy „mögötte a történelem dobol”, hogy ez „az utolsó magyar emigráció művészi célkitűzéseinek beváltott szintézise”, s hogy „itt a szocializmus kortanításának élményi alapja szövődött eposszá.”⁶

A szerkesztők szándékát a baloldali magyar írók a sorozat első könyveinek megjelenése után azonnal megértették. Mint már jeleztük, Szántó György nyomban kéziratot küldött nekik, a mindmáig kiadatlan *Az ötszínű ember* c. regényét, amelyet *A 902-esek* utolsó, üres félívén a következőképpen ismertettek a szerkesztők : „Az ötszínű ember a fehér, a sárga, melanéziai, néger és indián emberfajta öt színét jelenti de jelenti egyúttal, mindazon problémákat, melyek őket egymástól elválasztják, jelenti az érdekellentéteket és mindama lehetőségeket, melyek majd az öt emberfajta : — egységes emberiségbe gyűjtik. A regény azt mondja el, hogyan válik egy polgári intellektuel európai, egy budhista hindu, egy néger és egy szélső nacionalista japán marxistává s hogyan menekülnek a dilemmák során a kollektív világszemléletbe. Öt világrész, öt emberfaj, ötágú csillagszimbólum : Párizs, London, Tokió, Moszkva, New York.”⁷ Szántó György szóban elmondotta, hogy a regény megjárt magyar kiadót is : a Génuszhoz nyújtotta be elkészülteket, de az akkori lektori jelentések szerint ilyen mű nem Pesten, legfeljebb Moszkvában kerülhetne kiadásra ; bizonyos, hogy nem csak szerzője, de kiadója is börtönbe kerülne. Ezért mikor neszét vette a „Monde” próbálkozásának, elküldötte nekik kéziratát. S nemcsak ő egyedül próbált szabadabb levegőben többet mondani : Sásdi Sándor is kéziratot küldött Böllőnieknek, s Gergely Sándorral is tárgyalásban voltak egy regénye kiadása ügyében, amikor hirtelen vége szakadt kiadói tevékenységüknek.

„A Monde magyar könyvei”-nek kritikai fogadtatása a baloldal részéről igen meleg volt. Azon nincs mit csodálkozni, hogy a jobboldali magyar sajtó, sőt a szociáldemokrata sajtó is hallgatással ment el mellettük ; a „Munka” szintén hallgat róluk, s a „Szocializmus” is csak a *Svejk*-ről ír⁸, üdvözölve a könyvet, de hallgatva magáról a kiadói vállalkozásról és egy-két lebecsülő megjegyzéssel intézve el a fordító munkáját. Leglelkesebb és legrészletesebb ismertetéshez természetesen a külföldi magyar orgánumban jutottak ezek a könyvek ; talán a legszínvonalasabban a „Korunk” ismerteti valamennyit,⁹ különös hangsúlyt adva mindegyik cikkében a vállalkozás jelentőségének.

A legális itthoni kommunista sajtóban szerencsétlen sorsa volt ennek a kiadványsorozatnak : mint már említettük, a „Forrás”-t betiltották, még mielőtt hírt adhatott volna kritikákban a könyvekről ; de a „100%”-ban és a „Társadalmi Szemlé”-ben sem tesznek róla említést ; igaz, hogy a „100%”-ot is 1930 nyarán tiltják be, s a „Társadalmi Szemle” csak 1931 nyarán indul, tehát éppen azok a hónapok maradnak folyóirat nélkül, amelyek alatt ezek a könyvek beszivárogtak Magyarországra és a baloldali értelmiség körében érdeklődést, feltűnést kelthettek. A Moszkvában megjelenő „Sarló és Kalapács” nem foglalkozik sem a vállalkozással, sem az egyes művekkel ; feltehetőleg azért, hogy ne bélyegezze eleve az egészét kommunista vállalkozásnak a magyar hatóságok előtt.

Ez emeli a jelentőségét annak a ténynek, hogy a „Nyugat” különös melegséggel és rendszerességgel emlékezik meg a „Monde” könyveiről. Glaeserről Nagy Lajos ír,¹⁰ a *Csoko-*

⁶ GAÁL G. : Új pásztor, *Korunk* 1930. 590—593.

⁷ E. GLAESER : *A 902-esek*. Monde, Paris, 1930. 318.

⁸ KÁLMÁN, J. : A magyar „Svejk”. *Szocializmus*, 1930. 318—319. (Kj.) : A második *Svejk*. Uo. 1931. 226—227.

⁹ Gereblyés és Gaál Gábor már jelzett cikkei mellett SZACSVAY G. : *A Svejk* — magyarul. *Korunk*, 1930. 598—599.

¹⁰ *Nyugat*, 1930. I. 967.

Jáderól Illyés Gyula¹¹, a Svejkről Bálint György;¹² mindegyik igen meleg hangú ismertetés. Kiemelkedik közülük Illyés cikke, nemcsak azért, mert hangsúlyozni meri, hogy ezt a regényt „Oroszországban az új éra legjelentékenyebb megnyilatkozásának” tartják, hanem azért is, mert fel meri hívni a figyelmet a „Monde” sorozatára, s hangsúlyozza, hogy oly hozzáértő ember szerkeszti e kiadványokat, mint Bölöni György. Furcsa, hogy Szilágyi András regényéről a folyóirat nem emlékezik meg; de ennek oka ma már valószínűleg kideríthetetlen.

Ha „A Monde magyar könyvei” nem teljesezhetett is ki olyan jelentős sorozattá, mint ahogyan eredetileg szerkesztői, lelkesítői képzeletében élt, munkája jelentős volt töredékességében is. A világirodalom olyan haladó alkotásait juttatta el irodalmi színvonalú fordításokban és méltó kiállításban az olvasókhöz, melyek másként hozzájuk el nem juthattak volna; pusztá létével is erőt, bizakodást öntött azokba a kommunista, baloldali írókba, akik sokszor úgy érezték: igazi gondolataik, mondanivalóik sosem juthatnak közönség elé. S munkáskönyvtárakon, magánterjesztőkön keresztül eljutott a munkásosztály műveltségére áhítózo fiatalokhoz, művészi eszközeivel segítve elő tudatosodásukat, forradalmi meggyőződésük kibontakozását, megerősödését.

Péter Nagy

UNE DES ENTREPRISES D'ÉDITION DE L'ÉMIGRATION HONGROISE D'APRÈS 1919

(«Les livres hongrois de la revue Le Monde»)

A Paris, dans la première moitié de 1930, il fut organisé — dans le cadre de la revue de Barbusse, intitulée : Le Monde — une section pour l'édition de livres hongrois, qui, pendant les six mois de son activité, fit paraître quatre ouvrages. Les bases financières de cette entreprise furent créées par le Président de la République de la révolution bourgeoise de 1918, Mihály Károlyi, qui vivait en émigration à Paris ; les travaux mêmes de l'édition ont été faits par deux émigrés communistes : György Bölöni et Pál Aranyossi. Ceux-ci ont fait paraître les romans suivants : A. Tarassov-Rodionov : Csokoládé (Chocolat), Ernst Glaeser : A 902-esek (Ceux de 1902), András Szilágyi : Új pásztor (Le berger pâtre nouveau) et Jaroslav Hašek : Infanteriszt Svejek (Le fantassin Svejek). — L'étude analyse cette tendance antimilitariste qui se manifestait dès le choix des ouvrages à publier (voir les titres énumérés ci-dessus), jusqu'aux principes de rédaction. Suivant cette ligne, la section préparait l'édition en langue hongroise du roman de Barbusse, *Le feu*. Les collaborateurs de la section se proposaient pour tâche principale de faire paraître des ouvrages d'écrivains de gauche qui n'avaient aucune possibilité d'être publiés dans leur pays ; c'est ainsi que parut le premier roman de András Szilágyi, écrivain transylvanien remarquablement doué, et qu'ils avaient l'intention de publier successivement les oeuvres de György Szántó, Sándor Sásdi et Sándor Gergely.

Les publications de la section furent répandues par les dépositaires un peu partout dans le monde ; elles entraient en fraude aussi en Hongrie et y étaient diffusées. Les éditions, fortes de cinq mille exemplaires chacune, ont été vendues jusqu'à la dernière, ayant une remarquable résonance dans la presse tant en Hongrie qu'à l'étranger. L'étude s'occupe dans le détail de ces questions-là. — Cependant l'activité de l'entreprise d'édition ne pouvait pas se développer de la manière prévue au commencement : elle se trouva au milieu de graves embarras et son activité dut être cessée en été 1930. — Néanmoins l'entreprise a de l'importance dans l'histoire des mouvements littéraires progressifs de l'entre-deux-guerres.

¹¹ Nyugat, 1930. II. 147—148.

¹² Nyugat, 1930. II. 721—722.